
Slovesnost ob 20-letnici Pleteršnikovega muzeja v Pišecah in okrogla miza *Slovensko slovaropisje* (Pišece, 2. 10. 2014)

V zavetju Orliškega hribovja, ob izviru Gabernice ter med vinskimi griči in v senci dišečih marelic je preživel svoje otroštvo in svoja zrela leta profesor in slovaropisec Maks Pleteršnik. Ob 20. obletnici obnove Pleteršnikove domačije in vzpostavitve muzeja v njej je Društvo za varovanje materinega jezika, naravne in kulturne dediščine »Maksa Pleteršnika« Pišece pripravilo prireditev, na kateri so sodelovali člani Društva Pleteršnikova domačija s Pleteršnikovimi pevci, šolsko mladino in ustvarjalci kulture v Pišecah. Prireditev je potekala 2. oktobra 2014 na Pleteršnikovi domačiji in v Kulturni dvorani pri šoli v centru Pišec, in sicer po naslednjem programu:

9.00–10.00: Prihod gostov in šolske mladine (prigrizek in ogled Pleteršnikovega muzeja oz. domačije)

10.00: Pozdrav domačinov, občine in predsednika Strokovnega odbora Maksa Pleteršnika, dr. Marka Jesenška

10.15–12.00: Kviz osnovnošolcev o življenju in delu slovarnika Maksa Pleteršnika z vmesnim kulturno – zabavnim programom (Gimnazija Brežice in OŠ Pišece)

12.15–14.30: Okrogla miza z naslovom *Slovensko slovaropisje*

15.00–16.00: Slavnostna akademija (kulturni program v dvorani v izvedbi Pleteršnikovih pevcev)

(KD Orlica Pišece in OŠ Maksa Pleteršnika; slavnostni govornik dr. Marko Jesenšek, dekan FF Univerze Maribor).

SLAVNOSTNI GOVOR NA PROSLAVI OB 20-LETNICI PLETERŠNIKOVEGA MUZEJA V PIŠECAH

Pozdravljam Vas v imenu mariborske Filozofske fakultete, ki si tako kot pišeška šola nenehno prizadeva za širjenje mednarodnega sodelovanja. V globalnem evropskem in svetovnem prostoru si ob dobrem sodelovanju prizadevamo predvsem za promocijo in uveljavljanje slovenskega jezika v univerzitetnem, znanstvenem in raziskovalnem prostoru. Slovenski jezik je sicer eden izmed uradnih jezikov Evropske zveze, vendar pa je v praksi vse prepogosto in nekritično (tudi in predvsem v znanosti) nadomeščen z globalno angleščino.

Če smo v preteklosti znali preseči ponesrečeno sintagmo o lepem, pravilnem knjižnem jeziku in grdih, nepravilnih narečjih in če se zavedamo, da jezik kot sporazumevalno sredstvo ne more biti lep ali grd, pravilen ali nepravilen (govorimo lahko le funkcijsko popolnem in usposobljenem jeziku, oz. o takem, ki to še ni ali ni več), potem moramo prej ali slej tudi spoznati, da angleščina ni in ne sme postati univerzalni učni jezik in edini jezik znanosti. Razvoj jezikov nam kaže, da so izumrli tudi kralji med jeziki (npr. stara grščina in latinščina), ko so postali funkcijsko okrnjeni in nepopolni. Izgubljanje ene funkcijske zvrsti, tj. znanstvenega in strokovnega jezika, je lahko začetek konca nekega jezika.

Znanost in kultura sta najvišji vrednoti, ki ju zmorejo ceniti le narodi, ki dajo kaj nase. Poglavitna opora teh vrednot je nacionalni jezik in če ga ne bomo znali uporabljati, ceniti in spoštovati, bomo izgubili svoj narodni značaj, identiteto in kulturne pridobitve, s katerimi smo se Slovenci npr. tudi s Pleteršnikovim slovarjem prepoznavno zasidrali v sodobno evropsko zavest. Boj za individualnost slovenskega jezika je bil v preteklosti predvsem boj za individualnost slovenstva, za samostojnost in neodvisnost – ideja slovenskega naroda je bila neposredno povezana in odvisna od vprašanja slovenskega jezika, njegove rabe in funkcijskozvrstne razširjenosti oz. popolnosti.

Izrinjanje nacionalnih jezikov iz univerzitetnih predavalnic, osnovnih in srednjih šol ter nadomeščanje nacionalnega učnega in znanstvenega jezika z nadomestnim angleškim bi lahko pomenilo začetek konca takega nacionalnega jezika – humanistična inteligenca se zato še s posebno skrbjo zavzema za pravice in potrebo slovenskega (ter drugih nacionalnih) jezikov v izobraževanju, stroki, znanosti in raziskavah.

V teh okvirih vidim tudi izzive, ki jih Pleteršnikova pozitivna dediščina postavlja pred nas – pojmovanje jezika kot pojava, ki si sam ohranja in razvija sposobnost za ubesedovanje potreb dane jezikovne skupnosti. Pleteršnikovo slovaropisno delo je prižgalo zeleno luč za jezikovno odprtost, jezikovno kulturo in jezikovno predanost, ustavlja pa naj negativno jezikovno asimilacijo, ki se v imenu globalizacije, modnosti in eksibicionizma poskuša uveljaviti v znanosti in raziskovanju, politiki ter posameznih strokah, tudi v šolstvu. Vse, kar velja za knjižni jezik, se v enaki in še večji meri kaže tudi v narečjih in narečni razčlenjenosti vsakega jezika, zato so Pleteršnikove Pišece poklicane za novi razmislek o vlogi in položaju nacionalnih jezikov ter narečij v globalnem svetu. Kraj je prepoznaven po skrbi za slovenski jezik in kulturo, za kar ima zaslugo srečno naključje, da se je 3. decembra 1840 leta v tej vasi rodil znameniti slovenski slovaropisec Maks Pleteršnik in da so se domačini odločili graditi svojo identiteto in prepoznavnost tudi na njegovem delu in skrbi za slovenski jezik. Danes tako praznujemo dvajsetletnico obnove Pleteršnikove domačije, tj. pomembnega vseslovenskega dogodka, ki je Pišece odprl v svet. Gospa Marjanca Ogorevc, nekdanji ravnatelj Martin Dušič in nekdanji pišeški župnik Franc Ornik so ob sodelovanju domačinov kraju vdihnili Pleteršnikovo dušo in Pleteršnikov duh ter ga naredili prepoznavnega v Sloveniji in Evropski zvezi. Pišece so pod okriljem Društva za varovanje maternega jezika in kulturne dediščine Maksa Pleteršnika ter Strokovnega odbora Maksa Pleteršnika postale pomembno središče za raziskovanje

slovaropisnih vprašanj. Začelo se je z okroglo mizo o vprašanih slovenskega slovaropisja, ki jo je pripravil takratni predsednik SD Slovenije dr. France Novak, simpozijско delo je v Pišecah organiziral akademik dr. Jože Toporišič ob vsestranski pomoči tajnice Stokovnega odbora dr. Irene Orel, njenega dela pa mi ni bilo težko nadaljevati in tako so Pleteršnikovi dnevi, vsakoletno srečanje slovenskih slovaropiscev, prerasli v odmevno mednarodno srečanje leksikografov s celega sveta. Pišece so gostile vse najpomembnejše slovenske jezikoslovce, ki skrbijo za nadaljevanje in ohranjanje Pleteršnikove dediščine, v zadnjih letih pa so na mednarodnih simpozijih sodelovali tudi ugledni leksikografi iz Avstrije, Italije, Madžarske, Poljske, Češke, Danske, Nemčije in Južnoafriške republike. Šest obsežnih monografij kaže, da so Pišece postale pomembno slovaropisno središče, spoznanja, ki jih na Pleteršnikovih dnevih predstavljajo strokovnjaki, ko razpravljajo o teoretičnih vprašanih in praktičnih rešitvah v slovaropisju, pa so pomemben prispevek pri pripravi novega slovarja slovenskega knjižnega jezika. Danes smo videli najnovejši dosežek slovenskega slovaropisja, razširjeno in izpopolnjeno izdajo SSKJ-ja, pripravlja pa se tudi veliki projekt, tj. sestava novega sodobnega slovarja knjižnega jezika. Gre za veliko delo, ki ga mora in zmora primerno in na dovolj strokovni ravni opraviti le inštitucija, ki je za to v Sloveniji tudi poklicana, tj. ZRC SAZU in njen Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša pod vodstvom dr. Marka Snoja. V medijih se zadnje čase za tako delo ponujajo tudi druge, privatne ustanove, ki poskušajo prepričati državo oz. financerja, da jih prepozna za primerne. Pri tem se je razvila prava mala medijska vojna, v kateri se želi »priti do svojega kosa pogače«, tj. do deleža denarja iz proračunske blagajne – prepričan sem, da taka pot ni prava, da se Pleteršnik obrača v grobu in da je za temeljne priročnike slovenskega knjižnega jezika (slovnica, slovar in pravopis) odgovoren SAZU s svojim ZRC in Inštitutom za slovenski jezik, ki združuje naše najboljše strokovnjake in poznavalce slovaropisnega dela, ki ima edini dovolj potrebnega znanja, izkušenj in kadrov za tako obsežno in nacionalno pomembno delo. Edina prava pot, ki do takega slovarja vodi, je SAZU-jeva, ali povedano drugače – sodobni slovar slovenskega knjižnega jezika mora nastati v okviru ZRC SAZU, tj. pod strokovnim vodstvom Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ki bo k delu pritegnil tudi druge slovenske raziskovalce in poznavalce slovaropisnih vprašanj. Gre za temeljno delo, ki ne more nastati čez noč, ki ga je potrebno graditi na trdnih in preizkušenih teoretičnih temeljih, premišljeno usmerjati in pri tem dopolnjevati izkušnje iz preteklosti s čim širšim in v stroki uveljavljenim sodobnim znanjem in izkušnjami v slovaropisni stroki. Do takega slovarja ne vodijo bližnjice, ne da se ga napisati v letu ali dveh in ne more nastajati zgolj in samo na korpusu, pridobljenem predvsem z izpisovanjem iz medijev. Tak korpus je lahko dobra podlaga za slovenski publicistični slovar, ki ga v Sloveniji prav tako potrebujemo, temeljno delo našega slovaropisja, ki izhaja iz Pleteršnikove dediščine in bo vreden naslednik SSKJ-ja, pa mora nastati v okviru SAZU-ja. Nepotrební medijski nastopi ob pripravah na novi slovar slovenskega knjižnega jezika nas prepričujejo, da je nad znanostjo človek; ne le ideja, stališče, ampak želja človeka, da dela pošteno in da je pri tem zavezan svoji in znanstveni resnici ... Delo za novi slovar slovenskega knjižnega jezika

zahteva veliko časa, treba se je spoprijeti s problemi, se učiti, študirati. Ne le prepri o tem, kdo ima boljše dokaze, ampak spoznanje, zavedanje, da se na začetku in koncu stvari postavijo na pravo mesto. In pri tem trdno in odločno podpiram strokovnjake z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU.

Pleteršnikove Pišece so z raziskavami, opravljenimi na Pleteršnikovih dnevih, takemu nacionalnemu projektu nedvomno lahko v pomoč, hkrati pa je potrebno na občinski in državni ravni zagotoviti osnovne pogoje, da se bo to slovensko slovaropisno središče lahko še naprej razvijalo in nadaljevalo Pleteršnikovo tradicijo. Društvo za varovanje maternega jezika in kulturne dediščine Maksa Pleteršnika ter Strokovni odbor Maksa Pleteršnika bosta težko izpeljala projekte, ki jih načrtujeta v prihodnosti, če zato ne bo več lokalnega, občinskega ali državnega posluha. Pleteršnikova domačija potrebuje širšo promocijo, v Pišece želimo pripeljati več učencev in dijakov, ki bodo ob Pleteršniku spoznavali pomen in vlogo maternega jezika v globalnem svetu, na simpozije želimo vabiti najboljše strokovnjake, predvsem pa znanje, ki ga pri tem izmenjujemo, predstaviti najširši zainteresirani javnosti, tako da dovolj hitro izdajamo monografije s Pleteršnikovih dnevov. Leto in več stare objave niso tako uspešne in odmevne, stroka se danes prehitro razvija, da bi lahko na take zbornike čakali več let. Imamo znanje, imamo izkušnje, pripravljeni smo delati, potrebujemo pa več posluha in pomoči pri širjenju našega znanja v svet. Upam in verjamem, da se bo ob ohranjanju Pleteršnikove misli v prihodnje našlo več posluha in sredstev za delo Pleteršnikovega društva in Strokovnega odbora. Cena promocije, ki jo s tem dobi kraj, občina, država, je tako rekoč minimalna, narodu, ki ne vlaga ali ne želi vlagati v znanje, v svoj jezik in kulturo, pa se ne obeta nič dobrega. Šparanje pri jeziku se ni obneslo nobeni državi (*Šparovc cehovca najde! – Kdor špara, vedno zapitek plača!*), še zlasti ne v času, ko anglizacija iz političnih in gospodarskih krogov nasilno in premalo premišljeno prodira tudi v univerzitetni prostor, raziskovanje in izobraževanje. Izguba ene izmed funkcijskih zvrsti jezika, v našem primeru izguba znanstvenega in strokovnega jezika, pomeni začetek konca nekega jezika. Kaj sploh še ostane »malim« v globalnem svetu in zgrešenem bolonjskem univerzitetnem prostoru? Ali postajamo (ne)zavedno grobarji jezika, ki ga je Maks Pleteršnik tako ponosno ustoličil med kulturne jezike sodobne Evrope?

Čeprav smo v Pleteršnikovih Pišecah, pa si v nadaljevanju izbiram še enega Štajerca, Pleteršnikovega starejšega znamenitega Slovenca, Slomška, s katerim želim opozoriti na pomen slovenskega jezika v znanosti in globalnem okolju.

Eno izmed načel, ki ga je Slomšek v Mihi Sancta et cara izpeljal iz Pavlove misli: »Oznanjaj, pomagaj, deli dobrote«, je tudi konkretna skrb za slovenski jezik: »Slovenščino skrbno neguj v Božjo čast in v blagor slovenstva!« Danes, v času globalizacije ter nepremišljeno zaletavega jezikovnega odpadništva na področju šolstva in znanosti, postaja Slomškovo duhovno sporočilo še kako pomembno in aktualno. Opozarja nas na moralnost na vseh področjih, tudi in predvsem v znanosti in šolstvu ter njenem odnosu do najintimnejšega, kar nam je bilo dano in kar imamo, tj. do maternega jezika. Slomšek je to podkrepil z mislijo iz Lukovega evangelija 12,48: Komur so veliko zaupali, bodo od njega toliko več terjali (Lk, 12, 48)

Nezlagano in močno doživljanje odgovornosti, ki nam je zaupana na katerem koli področju, tudi odgovornost do slovenskega jezika v znanosti in šolstvu, je Slomšek postavil na vrh vsega »svetega in dragega«, tako da je v Skrbi za moralnost to misel še razvil in je kot sredstvo za ohranitev čistosti postavil: »Študij slovenščine kot drugotna zaposlitev, da se ne bi iz brezdelja porodila poželjivost.«

Tako odgovorno je Slomšek razmišljal o slovenskem jeziku tudi na predavanjih slovenščine v celovškem semenišču: »Sv. Ciril in Metod, žlahtna vučenika, sta previdela, da ni mogoče poprej Slovincam luč nebeške in pozemske vednosti prav peržgati, dokler svečnik, tj. jezik slovenskiga govornika obstojčiga dna nima. Sakaj preden zidar dnu perpravi, potem bodeš terdnu hišo zidal, vučenik, aku poprej vednost tvojga govornika si osvoji, potem bodeš lahko s njim luč praviga podvučenja razširal.«

Slomšek je odgovornost do slovenskega jezika v skrbi za duhovno oblikovanje strnil v pravilo, ki bi se ga danes morali zavedati vsi slovenski znanstveniki in raziskovalci: »*Operare – non quod jucundum, sed quod magis necessarium*«. V Mihi sancta et cara je zato njegovo splošno pravilo v skrbi za stvari, ki zavzemajo vse, glede rabe slovenskega jezika v znanosti in nasploh optimistično – izhajajoč iz velike odgovornosti Slomšek optimistično spodbuja: »Potrpi in zdrži!«

Pred nami je veliko nedokončanega dela v dialektologiji in zgodovini slovenskega jezika, nerešenih in vedno novih normativnih vprašanj, ki nam jih nalaga sodobno slovensko jezikoslovje, pojavljajo se vedno novi izzivi, povezani z jezikovnim načrtovanjem in jezikovno politiko ..., znova in znova je potrebno ostriti slovensko jezikoslovno misel, kot je to leta in leta počel Maks Pleteršnik. V Pišecah zato ohranjamo spomin na njegovo jezikoslovno misel in odkrivanje jezika, ki ga imamo, ki ga moramo razvijati, ki ga moramo poznati bolj kot vse druge jezike, ki nas povezuje in ki nam zastavlja vprašanja in prinaša rešitve.

Naj spomnim še na razmišljanje velikega Pleteršnikovega sodobnika Stanislava Škrabca: »Književni jezik je orodje literaturi, pisava orodje književnega jezika; kolikor bolje bo orodje, toliko bolje bo delo, ki se bo delalo z njim. Seveda pa ne sme vsaki orodja popravljati in prenavljati, to se mora prepustiti tistim, ki imajo za ta posel potrebno znanje. Drugi pa naj skrbe, da bodo z najboljšim orodjem pridno delali vsak svoje delo.«

S temi Škrabčevimi besedami se v imenu Filozofske fakultete Univerze v Mariboru in Stokovnega odbora Maksa Pleteršnika zahvaljujem vsem, ki si v Pišecah prizadevate, da orodje, za katerega sta tako predano skrbela Maks Pleteršnik in Stanislav Škrabec, ne leži pozabljeno v kotu, ampak se o njem pogovarjajo strokovnjaki, ga raziskujejo, primerjajo z današnjim in tako nadaljujejo Pleteršnikovo delo. Pristrčna hvala gospe Marjanci Ogorevc in gospodu Martinu Dušiču, šoli in Pišecanom, ki ves čas z velikim spoštovanjem do Maksa Pleteršnika skrbite za ohranjanje spomina na njegovo življenje in delo.

Marko Jesenšek

Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru